

De aanzienlijke collectie van Théodore Delprat

De Europese elite van Nederlands-Indië rond 1900

CAROLINE DRIEËNHUIZEN

Theodore Delprat's respectable collection. The European elite of the Dutch East Indies ca. 1900.

The Dutch nineteenth-century colonial entrepreneur and politician Theodore Delprat (1851-1932) collected a wide variety of photographs, personal memorabilia, European art-objects and ethnographic artefacts. Delprat's collection can be seen as the materialized condensation of the immaterial social and cultural codes that structured the elite's life in the Dutch East Indies. Therefore, the collection gives us insight into processes of accumulating social and cultural capital. Following the acquisition and circulation of these objects, I will reconstruct how successful social behaviour was organized in both the colony and the motherland, and the way in which the collection reveals the multi-layered social identity of the collector. I will argue that these social processes were not located in a closed-off colonial space, but in permanent interaction with the European metropole. In this article, I will challenge the traditional view of the colonial elite as set apart from the national elite, by placing the social life in the colony and its counterpart in the European metropole in one analytic frame. Most importantly, I will analyze the way in which these collected objects both passively reflected and actively structured the social life of this elite.

Net zoals nu ook niet ongewoon is, namen in de negentiende eeuw talloze mensen na een verblijf in Nederlands-Indië voorwerpen mee naar het moederland. Het konden foto's zijn, batiks, wayangpoppen of hindoebeelden die getuigden van een verblijf in de kolonie. In Nederland vonden deze objecten hun weg van huis- of studeerkamer verder naar volkenkundige musea, koloniale instituten of belandden uiteindelijk na decennia vergeten en verstoofd in hutkoffers op zolder.

Voorwerpen, 'artefacten', zijn echter meer dan hun materiële verschijningsvorm. Ze kunnen waardevolle historische bronnen zijn. Zoals blijkt uit het hierboven geschetste, hebben voorwerpen, net als mensen, een geschiedenis, een levensloop. Objecten zijn bovendien in een constante sociale interactie nauw verbonden met personen: ieder mens en iedere generatie kan onder diverse omstandigheden verschillende waarden aan voorwerpen hechten. Voor-

werpen bezitten derhalve een sociale en culturele biografie.¹ De biografieën van objecten en de steeds veranderende betekenissen die verschillende mensen aan de voorwerpen toeschreven en die artefacten aan hen gaven, kunnen ons inzicht verschaffen in de macro-historische omstandigheden en de samenleving waarin deze objecten functioneerden. De betekenissen die aan objecten werden toegekend kwamen immers tot stand onder invloed van heersende normen en waarden en denkpatronen die weer nauw samenhangen met historische en sociologische omstandigheden. De etnografische objecten die families uit de Oost verzamelden, vertellen ons dus meer over de levens van hun Europese eigenaren en over de samenlevingen waarin deze voorwerpen hun betekenis kregen dan over de culturen waaruit zij afkomstig waren.² Terwijl de voorwerpen in Europese volkenkundige musea decennia lang voor etnografisch en etnologisch onderzoek naar 'exotische' culturen werden gebruikt, kunnen hun collecties ons eigenlijk meer inzicht geven in de mentaliteit en geschiedenis van de Europese culturen die ze hebben verzameld.

Artefacten kunnen, als statussymbolen, mensen ook betekenis *geven*.³ Het verzamelen van voorwerpen als sociale praktijk – de keuze voor specifiek objecten met betekenissen – konden een middel zijn tot het vergaren van wat Pierre Bourdieu sociaal en cultureel kapitaal heeft genoemd. Met sociaal kapitaal doelde de socioloog vooral op de sociale contacten en netwerken die mensen tot hun beschikking hebben, plus de sociale vaardigheid van die contacten gebruik te maken. Het cultureel kapitaal werd volgens hem gevormd door de opleiding die mensen hadden genoten en de culturele vaardigheden en kennis die zij bezaten. Voorwerpen kunnen de geobjectiveerde verschijningsvorm van cultureel en sociaal kapitaal zijn.⁴ Volgens Bourdieu konden door de samenstelling en hoeveelheid van dergelijk kapitaal klassenverschillen in stand gehouden worden en waren mensen zo in staat te stijgen op de maatschappelijke ladder. Met name cultureel kapitaal was volgens de socioloog in dit proces belangrijk: 'differences in cultural capital mark the differences between the classes.'⁵

Vanuit dit oogpunt bezien en geplaatst in een koloniale context, kunnen materiële collecties ons inzicht geven in de constructie en het functioneren van koloniën, kolonisatoren en de koloniale mentaliteit.⁶ Susan Legêne was in Nederland de eerste die aan de hand van een materiële collectie een cultuur-historische studie schreef. Zij analyseerde de wijze waarop het Nederlandse

1 Arjun Appadurai, *The social life of things. Commodities in cultural perspective* (Cambridge 1986); C. Gosden en C. Knowles, *Collecting colonialism. Material culture and colonial change* (Oxford/New York 2001).

2 David Lowenthal, *Heritage crusade and the spoils of history* (Cambridge 1998) 3-11 en: Barbara Kirshenblatt-Gimblett, *Destination culture. Tourism, museums, and heritage* (Berkeley 1998) 2-3.

3 Janet Hoskins, *Biographical objects. How things tell the stories of people's lives* (New York/Londen) 1998.

4 David Swartz, *Culture and power. The sociology of Pierre Bourdieu* (Chicago 1997).

5 Pierre Bourdieu, *Distinction. A social critique of the judgement of taste* (Cambridge 1984 [1979]) 69.

6 Bernard Cohn, *Colonialism and its forms of knowledge. The British in India* (Princeton 1996).

imperialisme gevormd werd en welke rol dat in de natievorming van Nederland speelde.⁷ Tredend in haar voetsporen tracht ik aan de hand van materiële collecties inzicht te krijgen in het ontstaan en functioneren van de Europese elite van Nederlands-Indië, een sociale groep die de afgelopen decennia weinig bestudeerd is.

De afgelopen vijftien jaar zijn er weliswaar vernieuwende studies verschenen over Indo-Europeanen zoals die van Bosma en Raben (en op hun nadruk op de dominantie van sociale klasse in de koloniale samenleving in plaats van op huidskleur bouw ik voort), maar de koloniale elite is daarbij niet als op zichzelf staande groep bestudeerd.⁸ Daarbij wordt deze elite over het algemeen beschouwd als een die afzijdig stond van de nationale elite in het moederland. Dit is vooral het resultaat van de geografische fixatie van wetenschappers op een van beide gebieden: *of* de geschiedenis van de kolonie werd bestudeerd *of* die van het moederland. De nauwe relatie tussen de koloniale en nationale elite en de manier waarop de kolonie kon bijdragen aan sociale stijging in zowel Indië als in Nederland werden daardoor veelal buiten beschouwing gelaten.

Als men zich echter concentreert op individuele personen uit de elite en hun materiële collecties wordt men door hun levensloop gedwongen nationale en koloniale grenzen te overschrijden.⁹ Zo wordt dan de ‘imperial space’ – de term is gemunt door historicus Frederick Cooper – zichtbaar. ‘Imperial space’ lijkt lastig te vertalen naar een Nederlands begrip; er wordt de geografische (en verbeelde) ruimte tussen moederland en kolonie mee bedoeld.¹⁰ Terwijl Cooper en Ann Stoler al in 1997 opriepen tot de bestudering van de imperiale én nationale geschiedenis in één analytisch raamwerk, gebeurt dit in Nederland pas de laatste jaren. Recentelijk zijn het voor de Nederlandse koloniale geschiedenis historici als Bosma en Roger Knight die bij de bestudering van de koloniale samenleving de invloed van en wisselwerking tussen Nederland en de koloniën trachten te traceren.¹¹ Individuen en hun collecties (zoals die van Delprat in dit artikel) tonen tevens aan dat binnen deze Nederlandse *imperial space* nauwe relaties bestonden tot andere Europese grootmachten en hun koloniën. Wat dat betreft kan men rond 1900 beter spreken van een grote *imperial space* waarin de koloniale grootmachten functioneerden en waarin relaties gevormd werden door mensen, ideeën en materiële voorwerpen.

Men krijgt door de in de koloniale periode verzamelde collecties tevens zicht op de koloniale ‘eigenheid’ van de elite. Deze eigenheid wordt gereflecteerd in

7 Susan Legêne, *De bagage van Blomhoff en Van Breugel. Japan, Java, Tripoli en Suriname in de negentiende-eeuwse Nederlandse cultuur van het imperialisme* (Amsterdam 1998).

8 Ulbe Bosma en Remco Raben, *De oude Indische wereld 1500-1920* (Amsterdam 2003).

9 Zie voor de waarde van het bestuderen van de levens van individuen in een koloniale context: David Lambert and Alan Lester (red.), *Colonial lives across the British Empire. Imperial careering in the long nineteenth century* (Cambridge 2006).

10 Frederick Cooper, *Colonialism in question. Theory, knowledge, history* (Berkeley 2005) 22-32.

11 Ulbe Bosma, ‘Sailing through Suez from the South: the emergence of an Indies-Dutch migration circuit, 1815-1940’, *International Migration Review* 41 (2007) 511-536; G. Roger Knight, ‘East of the Cape in 1832. The old Indies world, Empire families and “colonial women” in nineteenth-century Java’, *Itinerario* 36 (2012) 22-48.

de meeste collecties die bestaan uit totaal verschillende, op het eerste gezicht onsamenhangende, objecten. Er is geen hiërarchie in te ontdekken, geen voorwerp is belangrijker dan een ander en onderscheid tussen privé en openbaar is moeilijk te maken. De makers van vele etnografische voorwerpen zijn meestal onbekend, net als soms hun oorspronkelijke functie. In hun lange bestaansgeschiedenis reisden voorwerpen binnen de kolonie, van Indië naar Nederland en vervolgens binnen Nederland. Zij bewogen zich veelal tussen particuliere settings en betekenissen en openbare contexten en nationale betekenissen.

In dit artikel zullen de geschiedenis en betekenis van diverse, ogenschijnlijk lukraak verzamelde en niets met elkaar van doen hebbende objecten uit een persoonlijke verzameling ons inzicht geven in het leven en de maatschappelijke carrière van de verzamelaar. Hoe laten de samenstelling en geschiedenis van een collectie en de betekenissen die eraan toegekend werden, zien op welke wijze, met welke redenen en met welke geopolitieke oriëntatie een verzamelaar vorm gaf aan zijn cultureel burgerschap, aan zijn ‘Nederlands-zijn’, en sociale contacten? Hoe werd, de biografieën van mensen en de betekenissen van hun objecten volgend, in de kolonie statusverhogend sociaal en cultureel kapitaal vormgegeven en welke rol speelde dit kapitaal in zowel de kolonie als in Nederland?

De levensloop van de objecten en de verzamelaar zullen ons namelijk tevens laten zien hoe deze processen plaatsvonden binnen een groot geografisch kader dat zowel de Europese koloniën als Europa omvatte. Zijn daarom concepten als ‘de’ koloniale elite en ‘de’ nationale elite nog wel langer houdbaar of gaan deze elites geruisloos in elkaar over en vallen ze eigenlijk niet te scheiden?

Ik zal hier deze kwesties behandelen aan de hand van een casus: spoorwegingenieur en later ook ondernemer en politicus Théodore Felix Albert Delprat (1851-1932)¹² speelt hier de hoofdrol. Ik acht hem representatief voor een bepaalde generatie en groep mensen die na 1870 een periode van hun leven in Nederlands-Indië heeft doorgebracht.¹³ Deze representativiteit vindt zijn oor-

12 Théodore F.A. Delprat (1851-1932) was onder meer ingenieur in Schotland (1872-1878) en in Indië (1879-1901). In Indië (op Sumatra en Java) was hij werkzaam bij de aanleg en exploitatie van de Staatsspoorwegen. Zijn laatste functie als hoofdingenieur was chef van de exploitatie van de Sumatra Staatsspoorweg en van de Umbilinkolenmijnen. Na zijn pensionering werd hij in Nederland onder meer directeur van de Petroleummaatschappij ‘Moeara Enim’ en vanaf 1907 lid van de gemeenteraad van Amsterdam. Van 1908 tot 1910 was hij wethouder Financiën en Gemeentebedrijven en van 1911 tot 1914 wethouder Publieke werken en Handelsinrichtingen. Tevens was hij voorzitter van verschillende verenigingen en commissies zoals van de Nijverheidscommissie (1916-1918), die bemiddelde in de export van artikelen tijdens de Eerste Wereldoorlog, en van het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (1921-1928). Vanaf 1912 nam hij zitting in de Raad van Beheer van het Koloniaal Instituut en van 1921 tot 1927 was hij algemeen secretaris van het instituut.

13 Dit artikel is gebaseerd op mijn promotieonderzoek aan de Universiteit van Amsterdam: *Koloniale collecties, Europees aanzien. De Europese elite van Nederlands-Indië belicht door haar verzamelingen, 1811-1957* (ongepubliceerde dissertatie Universiteit van Amsterdam 2012). Hiervoor heb ik uitgebreid onderzoek gedaan naar verzamelaars uit de koloniale elite tussen 1811 en 1952. Daarvoor heb ik de databases bestudeerd van het Tropenmuseum in Amsterdam, het Museum Volkenkunde in Leiden en Museum Nusantara in Delft. Voorts heb ik getracht een zo goed mogelijk overzicht – een database of lijst met verzamelaars bestaat niet – te krijgen van de verzamelaars die betrokken waren bij het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen (het tegenwoordige Museum Nasional Indonesia).

sprong in de koloniale ervaring. De ingrijpendheid van deze ervaring leidde tot samenhang en een collectief bewustzijn binnen die specifieke generatie.¹⁴ Op deze wijze kunnen algemene historische en maatschappelijke ontwikkelingen verbonden worden met persoonlijke percepties en ervaringen van tijdgenoten. De selectie van de objecten, en de wijze waarop die objecten ingezet werden ten behoeve van de constructie van een eigen identiteit, kan generaties typeren. Anders gezegd: de inhoud van een collectie getuigt van de sociale gebruiken en mentaliteiten in een bepaalde periode – zo werd bijvoorbeeld batik vooral na 1880 door vrouwen verzameld. De nagelaten collecties en archieven van mensen als Delprat zijn derhalve altijd de dragers van een collectief cultureel geheugen.

Delprats collectie bestaat uit meer dan 440 foto's ((glas)negatieven en repro-negatieven) en een eclectische collectie textiel, (wayang)poppen, sigarenkokers, wapens, manden, muziekinstrumenten, schilderijen, een litho, pinangscharen en meer. Zijn foto's verspreidde hij over diverse 'Indische' instituten in Nederland als het toenmalige Koloniaal Instituut, het volkenkundige museum in Leiden en het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Zijn collectie voorwerpen doneerde hij aan het eind van de negentiende eeuw aan Artis en het Koloniaal Museum in Haarlem. In het begin van de twintigste eeuw doneerde hij het grootste deel van zijn collecties aan het Koloniaal Instituut in Amsterdam. Delprats persoonlijke archief van brieven en dagboeken die het verhaal bij deze merkwaardige collecties aanvullen en verhelderen, wordt nu nog beheerd door de familie.

De familie Delprat in Nederland rond 1860: de sabretache van de generaal

Théodores familieafkomst en identiteit kunnen afgeleid worden uit een voorwerp dat gevonden werd in een van de kisten die het familiearchief bevat: een tot dametas omgewerkte militaire sabretache. Deze tas symboliseerde de afkomst van de familie en haar status: de tas was tenslotte opgenomen in het familiearchief dat door zorgvuldige selectie van bronnen de identiteit van de familie reflecteert en construeert.

De tas was oorspronkelijk een rood-blauw en goud gekleurde militaire sabretache: een tas die cavalerieofficieren aan hun riem hadden hangen. Achterop de tas is in het puntige handschrift van Théodore Delprat te lezen dat deze tas had toebehoord aan zijn vader F.A.Th. Delprat en door diens vrouw was omgewerkt tot handtas. F.A.Th. Delprat (1812-1888) was militair geweest: samen met zijn oudere broer I.P. Delprat (1793-1880) had hij in 1831 deel genomen

¹⁴ Jürgen Reulecke, 'Generation/generationality, generativity, and memory', in: Astrid Erll, Ansgar Nünning en Sara B. Young, *Cultural memory studies. An international and interdisciplinary handbook* (Berlijn/New York 2008) 119-121 en: Karl Mannheim, 'Das Problem der Generationen', *Kölner Vierteljahrshefte für Soziologie* 7 (1928/1929) 157-184.

Afb. 1 De sabretache van de vader van Théodore Delprat, F.A.Th. Delprat (1812-1888) uit het familiearchief van de familie Delprat.

aan de Tiendaagse Veldtocht om de Zuidelijke Nederlanden voor het koninkrijk te behouden, was vervolgens gepromoveerd tot generaal-majoor en was in 1872 zelfs kortstondig minister van Oorlog.

Het vaderland en vorst dienen werd na 1815, de periode waarin de Nederlandse natie gevormd werd, door de hogere kringen als roeping en voornaamste plicht gezien.¹⁵ Trouw aan het vaderland werd daarmee bewezen en men hoopte vooral in de eerste decennia van de negentiende eeuw daarbij tegelijkertijd op de gunsten van de nieuwe koning. Niet voor niets had Willem I een aanzienlijk aantal voornamen burgers verheven in de adelstand: hiermee verzekerde hij zich van hun steun. Voor de familie Delprat werd het dienen van vorst en vaderland een vanzelfsprekendheid die paste bij haar maatschappelijke status: Daniël Delprat, Théodores grootvader, was hofpredikant geweest van koning Willem I, en de broers F.A.Th. en I.P. Delprat werden militair. De succesvolle militaire, en later ook politieke, carrière van haar echtgenoot en de liefde voor het vaderland werd door de echtgenote van F.A.Th. Delprat in herinnering gehouden door de sabretache om te werken tot een damesetas en die in het dagelijks leven te gebruiken. Zo bracht ze iedereen subtiel de verdiensten van haar echtgenoot onder de aandacht. En zelfs nadat zij beiden waren overleden, bleef de sabretache die herinneringsfunctie behouden doordat deze opgenomen werd in het familiearchief.

15 Ileen Montijn, *Hoog geboren, 250 jaar adellijk leven in Nederland* (Amsterdam 2012) 121-123.

Ook (klein)zoon Théodore voelde de behoefte het vaderland te dienen, maar op een andere manier. De wereld om hem heen was tijdens zijn jeugd in hoog tempo veranderd: Nederland industrialiseerde en talloze fabrieken, spoorlijnen en wegen werden aangelegd. De handel op Nederlands belangrijkste kolonie Nederlands-Indië expandeerde. Goede infrastructuur bleek ook daar noodzakelijk om de economische groei, die toch vooral het vaderland ten goede kwam, te bevorderen. Het verrichten van werkzaamheden aldaar werd dan ook meer en meer gezien als het zich inzetten voor het koninkrijk; steeds gangbaarder werd de overtuiging dat Indië Nederland zijn mondiale aanzien en welvaart gaf. Het bezit van koloniën wakkerde het Nederlands nationalisme aan. Op deze wijze werd Indië een onlosmakelijk en zelfs heel belangrijk geacht onderdeel van het koninkrijk Nederland en werd maatschappelijke inzet aldaar gewaardeerd in het vaderland.¹⁶

Théodore, op de Polytechnische School in Delft opgeleid tot ingenieur, raakte onder invloed van deze nationalistische denkbeelden. Wellicht dat zijn vriend Rudolph Kerkhoven (1848-1918), de zoon van een theeplanter in Java, hem overhaalde de stap naar Indië te wagen. Rudolph wilde al tijdens zijn opleiding in zijn vaders voetsporen treden en zou na zijn afstuderen naar Indië vertrekken. Théodore reisde niet meteen af naar de koloniën, maar toen hij na het volbrengen van een project in Schotland in het voorjaar van 1878 op het Haagse Plein voorbij het ministerie van Koloniën liep, kreeg hij de ingeving om te vragen of er wellicht ook spoorwegen in Indië werden gebouwd. Verlangen naar avontuur en tegelijkertijd de behoefte zich als Delprat in te zetten voor de ontwikkeling van Nederland maakten dat Théodore zich eind 1878 inscheepte voor Indië.

De creatie van een eigen identiteit: Delprats foto's en objecten uit Aceh (ca. 1880) en Lombok (1894)

De kolonie Indië en zijn ingenieurswerk aldaar gaf een man als Delprat de kans zich met een specifiek sociaal en cultureel kapitaal te onderscheiden binnen zijn familie en milieu. Op Java, en later op Sumatra, kwam Delprat tijdens zijn werk aan het spoor in contact met de overweldigende natuur, de hem onbekende culturen en fascinerende, oude Hindoeïstische en Boeddhistische bouwwerken. Hij was trots op zijn infrastructurele werken binnen deze zo andere omgeving. Delprat onderscheidde zich reeds toen door de hoeveelheid foto's die hij van die wereld nam. Ruim vierhonderd foto's zijn bewaard gebleven van zijn grote collectie. Deze foto's waren van invloed op en ondersteunden Delprats identiteit, gaven hem als mens betekenis.¹⁷ De aard van de

¹⁶ Niek van Sas, 'Fin de siècle als nieuw begin. Nationalisme in Nederland rond 1900', *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 106 (1991) 595-609; idem, *De metamorfose van Nederland: van oude orde naar moderniteit, 1750-1900* (Amsterdam 2005).

¹⁷ Hoskins, *Biographical objects*.

afbeeldingen op de foto's en de levensloop van zijn foto's als artefacten laten zien hoe dat proces tot stand kwam en welke identiteit hij trachtte vorm te geven en uit te dragen.

Delprat was nog vóór de tijd van de Kodak-camera ('you press the button, we do the rest') een fervent amateurfotograaf. Het Kodak-concept vond hij later overigens een zwaktebod: hij vond die 'press the button photographers' een 'nuisance' die volgens hem weinig te maken hadden met fotografie.¹⁸ Zijn foto's tonen ons vooral spoorbruggen, laadhoofden en treinen – voor het merendeel projecten waaraan hij had gewerkt. Hij heeft tevens oog voor zijn omgeving en met name voor mensen: een bruid en bruidegom uit het dorp in Sumatra waar hij tijdens de aanleg van het spoor was geplaatst, batikkende vrouwen, zijn familie op de trap van hun huis, zijn collega met diens paard Piet.

Bij oppervlakkige bestudering lijken de foto's uit zijn collectie de onbetwistbare weerslag te zijn van Delprats eigen koloniale ervaring. Echter, zoals Joan Scott reeds benadrukte, ervaring is nooit een onbetwistbaar, vaststaand gegeven. Ervaring is reeds een interpretatie met een veelal impliciet doel en is derhalve een constructie die analyse behoeft.¹⁹ Bij de analyse van enkele foto's uit de Noord-Sumatraanse regio Aceh en enkele fascinerende objecten van het eiland Lombok blijkt Delprats koloniale ervaring meer een politieke constructie van een realiteit te zijn dan de weerslag van zijn werkelijke aandeel in de ontwikkeling en beschaving van de kolonie.

De foto's uit Aceh in Delprats collectie houden rechtstreeks verband met de oorlog die daar tussen 1873 en 1914 werd gevoerd. Zo toont een foto gewapende strijders uit de Aceh-oorlog, een ander de militair G.C.E. van Daalen (1863-1930) en nog een ander de, wat men toen veronderstelde, beruchte Acehse leider Teuku Umar (1854-1899).²⁰ In tegenstelling tot veel andere foto's uit Delprats collectie blijken deze afbeeldingen na raadpleging van andere databases van koloniale foto's²¹ niet uniek te zijn. Afdrukken van dezelfde afbeeldingen komt men in andere fotoalbums uit die tijd geregeld tegen: foto's van het slagveld in Aceh waren geliefd verzamelateriaal.²² Bovendien zijn de foto's jaren eerder gemaakt dan het moment dat Delprat het gebied bezocht. Hij kan ze derhalve nooit gemaakt hebben.

In Delprats collectie vindt men tevens voorwerpen die rechtstreeks betrekking hebben op een andere koloniale expeditie, namelijk de Lombok-expeditie van 1894. Ook aan die oorlog had Delprat part noch deel. Toch bezat hij uit die strijd 'nog al aardige stukken':²³ een fraaie, met goud in gelegde klewang, een

18 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Solok, 3 maart 1893. Familiearchief Delprat te Amsterdam.

19 Joan W. Scott, 'Experience', in: Judith Butler en Joan Wallach Scott (red.), *Feminists theorize the political* (New York 1992) 22-40, 37.

20 Vermoedelijk is het echter niet Teuku Umar die afgebeeld is op de foto. Janneke van Dijk e.a., *Photographs of the Netherlands East Indies as the Tropenmuseum* (Amsterdam 2012) 40.

21 De fotodatabase van het KITLV te Leiden was hierin bijzonder nuttig. Zie: <http://kitlv.pictura-dp.nl/> (geraadpleegd op 24 december 2012).

22 Wachlin, Steven en Marianne Fluitsma, *Woodbury & Page. Photographers Java* (Leiden 1994) 24.

23 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Malang, 1 februari 1895. Familiearchief Delprat te Amsterdam.

presse-papier, prachtig bewerkte en beschilderde deur- en kastpanelen en een amateuristisch geschilderd olieverfportretje van de onechte zoon van de vorst van Lombok, Anak Agung Made.²⁴ Alles was afkomstig van de koninklijke familie van Lombok en veroverd op het moment dat het koloniale leger het paleis van de raja van Lombok plunderde en platbrandde.

Het bleek dat Delprat deze objecten in Malang in Java had gekocht van de zoon van zijn oude Delftse schooldirecteur. Deze zoon, Herman Koppeschaar (1866-1932), was officier van gezondheid en was in die functie tijdens de expeditie in Lombok geweest. Omdat hij gewoon 'rustig bij de ambulance' in de achterste linie van de troepen had kunnen blijven staan, had hij de mooiste stukken uit het paleis van de vorst van Lombok kunnen bemachtigen.²⁵ Koppeschaar was niet de enige: talloze officieren namen, ondanks het verbod daarop, voorwerpen mee uit Lombok naar huis en verkochten die al dan niet aan geïnteresseerden.

De voorwerpen uit dergelijke grote koloniale oorlogen lijken geliefd geweest te zijn onder de Europese bevolking, niet alleen als oorlogsbuit, maar tevens omdat zij suggereerden dat hun bezitters als goede burgers hadden geparticipeerd in deze conflicten. Dit lijkt tegenstrijdig, maar is het niet. Geweld was alomtegenwoordig in koloniale samenlevingen: deze samenlevingen waren tenslotte per definitie gebaseerd op ongelijke machtsverhoudingen die door de overheersende minderheid in stand moesten worden gehouden. Het vestigen van Nederlands gezag in de archipel maakte hiervan onderdeel uit. Aan het eind van de negentiende eeuw werd dit meestal gelegitimeerd door te verwijzen naar de noodzakelijkheid daarvan om orde en rust in de kolonie te creëren en beschaving naar de bevolking te brengen. Oorlogen werden, kortom, beschouwd als een noodzakelijk kwaad dat een hoger, menselijker, doel diende. Op deze manier werden oorlogen en hun slachtoffers niet gezien als moreel verwerpelijk, maar juist positief beoordeeld als expressie van de opbouw van het koninkrijk Nederland met zijn koloniën.

Souvenirs uit dergelijke conflicten bewezen dat iemand goed burgerschap betoonde en dat die, hoe cynisch ook, kennelijk oog had voor het welzijn van de lokale bevolking. Voor de vele militairen was het verzamelen van souvenirs op het slagveld, naast een vorm van zelfverrijking, een manier om het eigen aanzien te vergroten met het bewijs dat zij 'erbij' waren geweest en als goede vaderlanders het koloniale rijk ten bate van Nederland hadden vormgegeven door de 'opstandige' Lombokse vorst te verslaan.

Delprat construeerde voor de buitenwereld zijn eigen Indische wereld en zijn eigen rol daarin door het verzamelen van dergelijke foto's en voorwerpen. Dit was niet meer dan een ideaal zelfbeeld: zijn werkelijke leven en aandeel in het 'koloniale project' was geringer dan zijn collecties in eerste instantie suggereren. De voorwerpen en de nationalistische, statusverhogende beteke-

²⁴ Ibidem en TMS-inventaris collectie Tropenmuseum.

²⁵ Ibidem.

*Afb. 2 De hutkoffers
van Théodore F.A.
Delprat en zijn neef D.A.
Delprat (1890-1988) bij
de erfgenamen thuis. Foto
auteur.*

nis die daaraan in Nederland en Indië toegekend werden, waren zijn manier om aan te tonen dat hij een goed burger was en het Nederlandse gezag en de natie een warm hart toedroeg. Hij bracht zijn Lombokcollectie graag onder de aandacht: voor het Bataviaasch Genootschap, het achttiende-eeuwse geleerde genootschap met het museum in de koloniale hoofdstad, fotografeerde hij zijn objecten uit Lombok. In Nederland exposeerde hij eveneens delen uit deze collectie, zoals we zullen zien.

De voorwerpen in Delprats collectie functioneerden vooral als middel, als cultureel kapitaal, waarmee Delprat zichzelf in de koloniale en Nederlandse samenleving profileerde en zo zijn status vormgaf. De objecten refereerden aan een nationalistisch verleden en riepen dat op door de associaties die mensen met de objecten hadden. Op deze wijze vormden mensen als Delprat in sociale interactie met hun omgeving en met het oog op hun eigen toekomst hun identiteit.²⁶ Tegelijkertijd zorgden de objecten voor sociale interactie en de verwerving van sociaal kapitaal.

²⁶ Astrid Erll, 'Cultural memory studies: an introduction', in: Erll, Nünning en Young, *Cultural memory studies*, 1-18, aldaar 6.

De tactiek van het uitwisselen van cadeaus

De foto's en objecten die Delprat uitwisselde met familie, vrienden en kennissen in zowel Indië als Nederland functioneerden niet alleen als een manier om cultureel kapitaal te verwerven, maar ook als versteviging van sociale contacten in de *imperial space*. Het uitwisselen van giften was een manier om sociale relaties zowel te creëren als te onderhouden. Om de relatie met familie en kennissen en het vaderland te onderhouden stuurde Delprat foto's naar familie in Nederland en naar zijn Nederlandse kennissen, zijn oude professor en instellingen die te maken hadden met de kolonie. Met name koloniale musea hadden een grote vraag naar dergelijke foto's: ze werden gezien als een van de 'nuttigste museumvoorwerpen'²⁷. Aan zijn broers in Amsterdam en Den Haag stuurde hij naast foto's tevens voorwerpen als wapens, dierenvellen en batiks. Aan de Engelse bestuurder van de Straits settlements, Frank Swettenham (1850-1946), bleef Delprat, nadat hij gevraagd was het spoor daar aan te leggen, zijn in Indië gemaakte foto's en verzamelde batiks.²⁸ Delprat bezocht vermoedelijk samen met hem de koloniale wereldtentoonstelling van 1886 in Londen.²⁹ Een *imperial space*, die zowel Nederland als Indië als het Britse rijk omvatte, ontstond. Dit alles zou invloed hebben op Théodore Delprats sociale status zowel in Indië als uiteindelijk in Nederland.

Dergelijke relaties, en met name de relatie met familie en vrienden in Europa, werden namelijk in de kolonie zeker aan het eind van de negentiende eeuw steeds belangrijker.³⁰ De importantie van Nederland en Europa voor mensen in de kolonie moet men zien in het licht van een rond 1900 sterk gegroeide en hiërarchisch gestructureerde koloniale Europese samenleving. Het werd meer dan ooit belangrijk zich te onderscheiden en dat werd voornamelijk gedaan door de mate van 'Europeesheid' te onderstrepen. Deze Europeesheid moet men niet enkel in juridisch opzicht (in de kolonie waren Europeanen namelijk een juridische groep), maar ook in culturele zin zien. In deze periode werd het voor iemands sociale positie van doorslaggevend belang of die kon beschikken over Europees sociaal en cultureel kapitaal, zoals het hebben van culturele kennis van Europa én van Indië, een geografische oriëntatie op Europa en verbondenheid in de vorm van een Europese opvoeding en familie. Er moest een duidelijke band met Nederland onderhouden worden die vooral in stand kon worden gehouden door briefwisselingen en regelmatige bezoeken aan Europa en getoond kon worden door het spreken van correct Nederlands en een Europees voorkomen en gedrag. Dit kapitaal, dat aan de oorsprong lag van iemands

27 N. Beers, *Bulletin van het Koloniaal Museum te Haarlem* (Haarlem 1899) 20 en: Ibidem, *Bulletin* (Haarlem 1900) 41.

28 F.A. Swettenham aan Th.F.A. Delprat, Carcosa, Kuala Lumpur, Straits Settlements, d.d. 18 februari, jaar onbekend. Familiearchief Delprat te Wassenaar.

29 Ambrose Rathborne aan Th.F.A. Delprat, Taiping, Perak, Straits Settlements, 7 juni 1886.

30 C. Gregory, *Gifts and Commodities* (Londen 1982) en Marcel Mauss, *The gift. Forms and functions of exchange in archaic societies. Essai sur le don, forme archaïque de l'échange* (Londen 1974 [1922]).

sociale klasse³¹, lijkt meer dan huidskleur, dat gewoonlijk in de historiografie door historici als bijvoorbeeld Ann Stoler³² als doorslaggevend belang gezien wordt, van invloed te zijn. Elders ga ik daar dieper op in.³³ Objecten konden, zoals we zullen zien, deze sociale processen, en het daarmee verworven kapitaal, reflecteren en bestendigen.

In de zomer van 1888 stuurde Delprat zijn schoonzuster Kate Delprat-Reynvaan (1859-1954) een Sumatraanse *slendang* (draagdoek) en schreef aan haar echtgenoot: 'ik zal haar spoedig een photographietje zenden aantoonende het gebruik dat er naar 's lands wijze van moet gemaakt worden'.³⁴ Tweeënhalf jaar later stuurde hij wapens naar zijn broer Frans in Nederland en schreef aanmoedigend, als was hij zelf aanwezig: 'Doe het doosje maar open en bewonder het snij- en smeêwerk'.³⁵ En toen Théodore aan een expeditie door de Sumatraanse wildernis was begonnen om een spoorwegtracé te verkennen, begon hij de beschrijving van zijn avonturen door aan zijn andere broer Constant uit te leggen waar het allemaal had plaatsgevonden: 'Ge hebt natuurlijk de kaart van Sumatra gekocht welke ik je vroeger aanbeval te koopen, zoo niet haal die nog even gauw. Kaart van Stemfoort op schaal 1:900 000. Welnu, op het middelste blad vindt ge Fort de Kock, Solok en Sidjoengjoeng en de Kwantan rivier, – zo ook de grenzen van ons gebied.'³⁶ De afstand tussen Delprat en zijn broers werd door het vertellen en het door foto's en objecten visualiseren van dergelijke persoonlijke avonturen verkleind. Op deze wijze creëerde hij met zijn familie een geestelijke en geografische verbondenheid waarin men in een heel directe relatie tot elkaar stond. Tegelijkertijd vestigden dergelijke giften en brieven over zijn kennis en 'koloniale' en ontzagwekkende avonturen Delprats naam als Indiëkenner bij familie en instanties. Ze onderstreepten zijn status als 'Empirebuilder' in Nederland, terwijl hij met de objecten en brieven zijn warme relatie met Nederland in Indië benadrukte en onderhield.

Dat laatste kwam eveneens tot uitdrukking in objecten die hun weg vonden van Nederland naar de koloniën. Zo stuurde Théodores familie met een zekere regelmaat objecten naar Indië: zo werden er onderjurken en een tafelkleedje ('een sieraad voor ons nette huisje',³⁷ aldus Theodore) naar Indië verzonden. Ook stuurde Théodores schoonzus één van haar zelf gemaakte schilderijen naar Theodore en Thil waarmee de familie zich in de samenleving kon onderscheiden: 'Kate's schilderij hangt op de eere plaats in de salon, tot ieders verbazing, nooit is zulk een kunst product hier aanschouwd'.³⁸

31 De historici Bosma en Raben stellen dat sociale klasse een grote rol speelde binnen de sociale positie van Europeanen in de kolonie: Bosma en Raben, *De oude Indische wereld*.

32 Ann Stoler, *Carnal knowledge and imperial power. Race and the intimate in colonial rule* (Berkeley 2002).

33 Zie mijn proefschrift *Koloniale collecties*.

34 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Fort de Kock, 3 juli 1888. Familiearchief Delprat te Amsterdam.

35 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Solok, 14 februari 1891.

36 Ibidem.

37 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Padang, 3 augustus 1899.

38 ITh.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Fort de Kock, 3 juli 1888.

Théodore Delprat schonk aan zijn zoon Paul, die naar Nederland was gestuurd voor zijn opvoeding, wapens die hij van een bevriend Sumatraans dorpshoofd, Sutan Suleiman, had gekregen. Hij stuurde ze niet direct naar Paul, maar naar zijn broer Frans met de vraag of hij die wapens wilde bewaren voor Paul totdat die er oud genoeg voor zou zijn. De wapens en de foto's van Sutan Suleiman die Delprat van zijn vriend had, verbonden de schenker en ontvanger in de eerste en tweede lijn. Sutan Suleiman en Delprat waren door het geschenk onlosmakelijk met elkaar verbonden en Théodore op zijn beurt weer met zijn zoon Paul aan wie hij de voorwerpen had geschonken. De wapens zouden Paul herinneren aan zijn jeugd in Indië en de mensen die hem hadden omringd. Zijn familie vond dit noodzakelijk: Paul raakte anders vervreemd van zijn ouders en zusjes en zijn geboorteland. De foto's en objecten fungeerden als iconen, als de belichaming van hen die afwezig waren en onderhielden zo een directe sociale relatie.³⁹ Het waren tevens uitingen van genegenheid van een vader voor een zoon die hij jarenlang niet zou zien. Dit verhaal van de wapens laat tevens zien hoe relaties in Indië, zoals die tussen een Sumatraans dorpshoofd en een spoorwegingenieur, bestendig en continu in herinnering werden geroepen door middel van objecten. Delprat stuurde tevens om die reden veelvuldig (zijn eigen) foto's aan collega's en wetenschappelijke instanties in Indië zoals het Bataviaasch Genootschap. Ook lag een dergelijk argument ten grondslag aan de schenking omstreeks 1899 van voorwerpen door Théodore aan de toenmalige gouverneur-generaal.

Théodore Delprat had gouverneur-generaal C.H.A. van der Wijck (1840-1914), die aangetrouwde familie was, een sigarenkoker van steenkool afkomstig uit de Sumatraanse Umbilinallei gestuurd. Delprat had het spoor naar deze vallei, waar enorme hoeveelheden aan steenkool waren gevonden, aangelegd. In de zomer van 1899 was de deksel van de koker van de gouverneur-generaal kapot. Van der Wijck stuurde Delprat een brief waarin hij vroeg een nieuw deksel voor hem te regelen en 'fraai Sumatraansch' zilverwerk uit het zilverstadje Kota Gedang bij Fort de Kock voor hem te verzamelen. Delprat leverde hem dit en beijverde zich onmiddellijk in de hierdoor ontstane briefwisseling met Van der Wijck voor zijn eigen belangen wat betreft de spooraanleg.⁴⁰ De koker was duidelijk niet zomaar gestuurd: sigarenkokers van bamboe, tin of steenkool werden veelal door lokale ambachtslui in opdracht van Europeanen gemaakt om aan te tonen welke grondstoffen waar vandaan kwamen. Delprats gepolijste steenkolen sigarenkoker was een manier om Van der Wijck te bewijzen dat Delprats aanleg van het spoor naar de Umbilinallei succesvol was gebleken en van groot belang voor de koloniale (en daarmee Nederlandse) economie. Nu wenste hij, met behulp van de gouverneur-generaal, de opdracht te krijgen een andere lijn te mogen aanleggen. De geschenken dienden dus enerzijds als een manier om in contact te komen en te blijven met (zaken)

39 Elizabeth Buettner, *Empire families. Britons and late imperial India* (Oxford 2004) 136-138.

40 C.H.A. van der Wijck aan Th. Delprat, Buitenzorg 14 augustus 1899. Familiearchief Delprat te Amsterdam.

relaties en anderzijds als bewijs van Delprats professionele successen ten bate van de kolonie en het moederland. Het uitwisselen van dergelijke cadeaus gebeurde in de kolonie op elk niveau nooit belangeloos. Er lag altijd de impliciete verwachting van een tegenprestatie in. En dergelijke tegenprestaties werden onder meer verwacht in de vorm van het betonen van warme (familie)relaties of sociaal-maatschappelijke bevoordeling.

Het sociale belang van (t)huis: de kolonie in huis, het huis in de kolonie

Théodores fotocollectie telt niet alleen bruggen, spoorwegen en mensen. Ook fotografeerde hij verschillende huizen. Daarnaast bevat zijn collectie potlood- en pentekeningen van een huisinterieur en een huisplattegrond. De op een dergelijke manier voor het nageslacht vastgelegde onderkomens zijn vooral zijn eigen huizen of de huizen van familie. Zo waren er foto's van Delprats huis in Purworejo rond 1885, zijn tijdelijke huis aan de Bamboelaan in Fort de Kock in Sumatra omstreeks 1890 (dit was een groot, vierkant door reusachtige Sumatraanse woudreuzen omzoomd huis met een ruime veranda), en foto's van wat wellicht hun huis in Batavia was: een traditionele witte koloniale villa met zuilen op een aparte overdekte, ruime voorgalerij omringd door bijgebouwen.⁴¹ Verder waren er foto's van een grote, spierwitte koloniale villa met bijgebouwen en van een controleurswoning te Malang.⁴² Een interieurtekening toont Delprats eerste huis, of eigenlijk liever gezegd 'hut', in Indië. Een plattegrond beschrijft in detail het grote huis van zijn vrouws familie in Wedi, in de buurt van Klaten, in Centraal-Java.

Delprat was niet de enige die dergelijke voorwerpen bewaarde: in veel archieven van families die een tijd in de Oost hebben gewoond, vind je dergelijke tekeningen. Huizen waren in de kolonie meer nog dan in Nederland⁴³ belangrijk: huizen, hun interieurs en bewoners weerspiegelden en bevestigden de sociale status van de eigenaren.

Hoe hoger een ambtenaar of militair op de sociale ladder steeg, hoe rianter en luxueuzer het huis werd. Hieraan kon men al de status van de eigenaren aflezen. Het huishouden zelf was eveneens van invloed op iemands status. Het Indisch huishouden was zowel letterlijk (met al zijn open ruimtes in huis) als figuurlijk (iedereen was welkom om langs te komen) zeer openbaar.⁴⁴ Dit had als gevolg dat veel sociale grenzen niet alleen in het openbaar, maar, aldus Ann Stoler, misschien vooral thuis werden getrokken: de rol die Europese vrouwen speelden in de omgang met hun bedienden, hoe en met welke voorwerpen het huis werd ingericht, welke boeken in de kast stonden, de manier waarop de

⁴¹ Zie fotocollectie Tropenmuseum, Amsterdam, inv.nr. TM 10020625.

⁴² Ibidem, inv.nr. TM 10017108.

⁴³ Ileen Montijn, *Leven op stand, 1890-1940* (Amsterdam 2000) 41-69.

⁴⁴ Eveline Buchheim, *Passie en missie. Huwelijken van Europeanen in Nederlands-Indië en Indonesië, 1920-1958* (z.p. z.j. [Amsterdam 2009])89.

kinderen werden opgevoed, welke taal er werd gesproken, waar men vandaan kwam en wie er in huis woonden, welke gasten er op welke wijze werden ontvangen en welke sociale netwerken er dus geformeerd werden – dit alles was van invloed op de status van een familie. Cultureel en sociaal kapitaal werd voor een belangrijk deel in huis verworven en daar getransformeerd tot symbolisch kapitaal. Je zou kunnen stellen dat het koloniale huishouden de kolonie in het klein was.⁴⁵

En aangezien het huishouden vooral een aangelegenheid was van de vrouw, was het ook de vrouw die de status van haar echtgenoot en haarzelf kon vergroten en bevestigen. Zij droeg het aanzien en de reputatie van de familie uit, net zoals dat op dat moment in Nederland gebeurde onder de hogere burgerij.⁴⁶ Vrouwen en de manier waarop zij het huishouden voerden, waren van groot belang voor de status en identiteit van familie in het algemeen en hun echtgenoten in het bijzonder. Men zou zelfs kunnen stellen dat op deze manier de invloed van vrouwen in de kolonie op publiek en politiek terrein verder reikte dan men op het eerste gezicht zou verwachten; hetgeen Evelien Buchheim recentelijk in haar proefschrift over vrouwen in de kolonie tussen 1920 en 1950 eveneens constateerde.⁴⁷

Ook bij de familie Delprat, net als bij andere families, lagen de verhoudingen op deze manier vast: 'de man heeft zijn werkzaamheden, de vrouw haar huishouden', schreef Théodore.⁴⁸ Delprats vrouw, jonkvrouw Cornelia 'Thil' Wilhelmina Magdalena Delprat-van Panhuys (1848-1919), was daar niet altijd even gelukkig mee. Thuis in Holland had ze, aldus de familieoverlevering, nog nooit een theekopje hoeven afwassen en in Indië werd ze geacht de zorg voor het zware Indische huishouden op zich te nemen zonder dat ze de taal sprak of wist wat er van haar werd verwacht. Op haar echtgenoot hoefde ze niet te rekenen: hij was als spoorwegingenieur meestal onderweg. En als hij er wel was, had hij het vaak te druk met allerlei hobby's, zoals het vertalen van wetenschappelijke werken en het schrijven van artikelen, om zich met zijn echtgenote of kinderen te bemoeien. 'Hij is daardoor wel eens wat ongezellig voor

45 Rudy Kousbroek noemde het Indische huis (het huis als het onderkomen zelf) het symbool van de eenheid van een familie in Indië. Hieruit concludeerde Beekman dat Indische huizen een afspiegeling in het klein waren van de koloniale kosmos waarin men afgesloten van de buitenwereld zelf leefde. Ik meen echter, in navolging van Elsbeth Locher-Scholten die stelde dat de koloniale retoriek over Javaanse bediendes een weerspiegeling was van de koloniale verhoudingen, dat het verder ging dan dat: het gehele reilen en zeilen van de Europese vrouw in haar huishouden met bediendes, verkopers en gasten was een afspiegeling van de koloniale samenleving. Zie: Rudy Kousbroek, *Vergeelde portretten uit een Indisch familiealbum* (Amsterdam 1990) 68; Elsbeth Locher-Scholten, 'So close and yet so far. The ambivalence of Dutch colonial rhetoric on Javanese servants in Indonesia, 1900-1942' in: Julia A.C. Smith en Frances Gouda (red.), *Domesticating the empire. Race, gender and family life in French and Dutch colonialism* (Charlottesville 1998) 131-153; E.M. Beekman, *Paradijzen van weleer. Koloniale literatuur uit Nederlands-Indië, 1600-1950* (Amsterdam 1998) 553.

46 Remieg Aerts en Henk te Velde (red.), *De stijl van de burger. Over Nederlandse burgerlijke cultuur vanaf de middeleeuwen* (Kampen 1998) 9-27, aldaar 20.

47 Buchheim, *Passie en missie*, 85.

48 Th.F.A.Delprat aan C.C. Delprat, Malang, 1 februari 1895. Familiearchief Delprat te Amsterdam.

t'huis [sic], want hij heeft soms te veel aan zijn hoofd'⁴⁹, schreef Thil lijdzaam aan haar schoonzusters. Afleiding was praktisch afwezig: in de meeste steden in de buitengewesten waar ze woonde, was weinig te doen. Over Malang in 1895 schreef ze dat het leven 'eentoonig en saai'⁵⁰ was. Padang op Sumatra was: 'een doodstille kampong waar niets voorvalt en als het er niet regent, is het snikheet.'⁵¹ Enkele maanden later schreef ze in een depressieve bui: 'Het is hier een onmogelijke kampong. Dor, en ik ook, wij hebben hier niets [sic]. Je kunt je onmogelijk zulk een oord voorstellen.'⁵²

Voor veel vrouwen was een leven in Indië daarom 'het land van ballingschap, waar de man met verdubbelde inspanning een schitterende loopbaan mag vinden met de Hollandse buitenplaats voor het hoogste einddoel van zijn leven'.⁵³ Dat vrouwelijke ballingschap was er echter wel één waar veel van het maatschappelijke succes van de man en de familie vanaf hing en dat statusbepalend was.

Het huisinterieur was de plek bij uitstek waar de statusverhogende band met Nederland voor de buitenwereld zichtbaar gemaakt kon worden. Tegelijkertijd diende het etaleren van een dergelijke relatie voor de bewoners als troostende herinnering aan een moederland ver weg. Théodore heeft het interieur van hun huis in Padang nauwkeurig getekend. De tekening toont een ruime 'salon' met Europese elementen als zware, luxueus ogende gordijnen, een grote hanglamp, een aanzienlijke kast en een dressoir. Aan de wand hangen enkele schilderijen en de klok. Op de tafel, waarover net als in Holland een kleedje is gedrapeerd, staan twee borrelglazen. De luie, Indische stoel die prominent in beeld is, is een duidelijke verwijzing naar de koloniale Europese cultuur.

Deze huisinrichting, die we gerust toe mogen schrijven aan Thil, oogstte vanwege de Europeesheid bewondering: als één van de weinigen bezaten Thil en Théodore Europese 'kunst', omdat haar schoonzus, zo lazzen we al eerder, van tijd tot tijd schilderijen en tekeningen naar Indië stuurde.⁵⁴ Bezoek kon volgens Théodore minutenlang naar een schilderij van haar staren en er verwonderde opmerkingen over maken. Daarnaast riepen de 'Hollandse' elementen in het interieur herinneringen op aan Nederland en aan de vrienden en familieleden van Delprat die ze hen schonken: 'Er onder hangt de fraaye schotel van Israëls (...) daarover hangt de klok van Willem en op een tafeltje staat de gong van Pauline, daar ons huis van hout is en de vloer dus altijd wat trilt als er iemand ergens loopt, dat steeds het geval is, is die gong steeds aan het gongen, dat

⁴⁹ Thil van Panhuys-Delprat aan haar schoonzusters Pauline en Cornelia Delprat, Solok, 24 februari 1892.

⁵⁰ Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Malang, 1 februari 1895.

⁵¹ Thil Delprat-van Panhuys aan haar zwager C.C. Delprat, Padang, 3 november 1898.

⁵² Thil Delprat-van Panhuys aan haar schoonzus Kate Delprat-Reynvaan, Padang, 23 maart 1899.

⁵³ Gerard Brom, *Java in onze kunst* (Rotterdam 1931) 120.

⁵⁴ Catharina 'Kate' Elisabeth Delprat-Reynvaan (1859-1954) schonk in 1941 twee aquarellen van gezichten op de Amstel die zij in 1881 had vervaardigd aan het Amsterdam Historisch Museum (tegenwoordig het Amsterdam Museum). Zie collectie Amsterdam Museum, inv.nrs. TA 9701 en 9702.

getjengel verbaast steeds elken bezoeker op nieuw, wij noemen het dan een dieven-verklikker'.⁵⁵

Cultureel en sociaal kapitaal werden niet alleen verworven en uitgedragen door het interieur, maar ook in de omgang met het personeel. De rond 1900 ontstane noodzaak zich in de steeds hiërarchischer wordende koloniale samenleving te onderscheiden om de eigen sociale status te handhaven, werkte door in de omgang met het personeel en de lokale bevolking thuis. Veel Europeanen begonnen doelbewust afstand te nemen tot de lokale bevolking en vooral tot het huispersoneel dat letterlijk en figuurlijk zo dichtbij was. Tegelijkertijd waren ze overtuigd van de noodzaak van het 'beschaven' en 'opvoeden' van de lokale bevolking. Europese vrouwen begonnen zichzelf steeds meer als moeders te zien die hun 'kinderen', waaronder tevens de bediendes vielen, moesten opvoeden.⁵⁶ Distinctie in het huishouden en afstand werden dus nu vooral gecreëerd op basis van 'onontwikkeldheid' en de mate van 'beschaving'. Hiermee werd de maatschappelijke superioriteit van de vrouw des huizes impliciet onderstreept.

Deze verhoudingen worden ook duidelijk uit foto's van huiselijke tafereelen. Op een foto uit Delprats collectie, gemaakt op 25 september 1884 door de beroemde fotostudio Woodbury&Page, zien we de zoon van het gezin, de kleine, dan tweejarige Paul op een stoel zitten. Hij kijkt voor zich uit, terwijl zijn *babu*, de Indische kinderjuffrouw, achter hem staat, zelfverzekerd, maar enigszins ongemakkelijk; haar linkerhand is beschermend om Paul geslagen. Ze draagt een simpele batikblouse en heeft een *slendang* om haar schouder geslagen en daarmee is ze meteen als kinderjuffrouw herkenbaar: in de doek kon ze de kinderen gemakkelijk vervoeren. Haar naam was Mina. Mina was na de geboorte van het eerste kind, Paul, van Théodore en Thil Delprat in de familie gekomen. De foto bewijst dat Mina als onderdeel van het gezin werd gezien: 'Baboe Mina en haar vriendje Paul Delprat' werd achterop de foto geschreven. Dankzij de foto zou Mina binnen de familie niet vergeten worden. Toen in het najaar van 1885 de familie Delprat met verlof naar Nederland ging, schreef een vriendin in Indië dat Mina enkele malen bij haar op bezoek was geweest 'en altijd kreeg ze tranen in de oogen als ze van u allen sprak. Zij is toch zoo'n goede oude ziel'.⁵⁷ Tegelijkertijd onthullen dergelijke frasen de opvoedende, paternalistische en tegelijkertijd afstandelijke toon van het contemporaine discours van de koloniale verhoudingen (het woord 'vriendje' in plaats van 'kindje' suggereert dat Mina op hetzelfde ontwikkelingsniveau was als Paul) die ook, en misschien zelfs vooral, in het huishouden naar boven kwamen.

Dergelijke relaties spreken eveneens uit een andere foto, genomen omstreeks 1890, uit Delprats collectie. Op de foto, vermoedelijk genomen door Théodore, zitten Thil en de kinderen (Paul en de twee dochters van het gezin, Nancy

⁵⁵ Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Fort de Kock, 3 juli 1888. Familiearchief Delprat te Amsterdam.

⁵⁶ Locher-Scholten, 'So close and yet so far', 152-153.

⁵⁷ Petronella J. de Clercq Moelenburgh-Soutendam [vermoedelijk] aan Thil Delprat, Purworejo, 29 december 1885. Familiearchief Delprat te Wassenaar.

en Lies) op de trap van hun huis ergens in Sumatra: Thil is gekleed in een witte kabaya en zit links bovenaan de trap. Achter haar staat half in het donker een huisjongen. Aan haar linkerhand en centraal in het midden zit (vermoedelijk) hun Sumatraanse babu. De kleine Lies zit helemaal links bovenaan de trap, haar ogen gefixeerd op de puppy in de handen van haar broertje. Nancy zit bij de babu en lijkt haar vader, de fotograaf, te observeren. Paul heeft alleen belangstelling voor het hondje in zijn handen. Thil heeft nog een andere puppy in haar handen. Een klein Sumatraans jongetje is dicht tegen Paul aangeschoven en kijkt wantrouwend naar de fotograaf. Tegen de trapeleuning leunt een onbekend kind. De babu vormt met Thil het middelpunt van de foto. De huisjongen, in de schaduw van de achtergrond, maakt samen met de tafel en de vier vogelkooitjes aan het plafond, deel uit van de entourage. Het is het portret van een huishouden waar iedereen erbij hoort, maar, letterlijk en figuurlijk, zijn plaats kent: op de voorgrond of in de schaduw.

Daar, het is al genoemd, tegen het eind van de negentiende eeuw de koloniale samenleving doordrongen raakte van hiërarchische scheidslijnen ingegeven door de mate van 'Europeesheid', werd een opvoeding in Europa, met de daarbij horende normen en waarden en ervaringen, steeds belangrijker. Het wegzenden van vooral jongens naar Europa voor hun opvoeding was een oude traditie in Indië die aanvankelijk geboren was uit noodzaak: lange tijd was het niet mogelijk om in de kolonie goed onderwijs te genieten. Rond 1900 was het weliswaar steeds beter mogelijk goed onderwijs te volgen in de kolonie, maar werd het wegzenden van jongens naar Europa door de sociale ontwikkelingen in de kolonie een statussymbool waarmee de mate van 'Europeesheid' werd onderstreept en bovendien versterkt. Elke jongen die na zijn tiende in Indië bleef zou dat culturele kapitaal niet verwerven en 'verindischen'. Hij zou gaan spreken met een rollende 'r' en de 'juiste' intellectuele bagage en waarden en normen gaan missen.⁵⁸

Aangezien de opvoeding van kinderen voor rekening kwam van de vrouw, was zij ook degene die zich het meeste zorgen maakte over de mogelijkheid dat haar kinderen zouden 'verindischen' en de status van de familie negatief zouden beïnvloeden. Dit spreekt duidelijk uit de brieven, vergezeld van foto's van familieleden, die Thil met regelmaat stuurde aan familie in Nederland. Zo schreef zij bijvoorbeeld aan haar schoonzuster in het voorjaar van 1899: 'voor Nan en Liesje is het ook hoog tijd dat zij eens onder kinderen van hun eigen soortje komen. Die half zwarte kinderen hier te Padang met hun vele eigen aardigheden is op den duur geen gezelschap voor hun'.⁵⁹ Hun toen dertienjarige

⁵⁸ Zo schreef Henri Damsté (1874-1955) in 1920 over zijn dochttertjes manier van spreken: 'Maar de Indische rrrrr die komt al zo nu en dan voor den dag. Dus het is wel hoog tijd dat ze van haar vriendin Mona gaat scheiden'. En als de familie Damsté nog langer zouden wachten totdat ze naar Holland zouden terugkeren: 'dan zou Richard (...) tot een achterlijk lastig Indisch kind opgroeie[n] dat misschien nooit meer fatsoenlijk Hollandsch zou leeren. (...) En van Richard moet een Hollandsche jongen groeien, en Zus moet geen tinka-nonni worden'. Bella Damsté-Muller, Singaraja, 28 augustus 1920. KITLV, Leiden. Archief Henri Titus Damsté, H 1084, inv.nr. 77.

⁵⁹ Thil Delprat-van Panhuys aan haar schoonzus Kate Delprat-Reynvaan, Padang, 23 maart 1899.

dochter Nancy kon de goedkeuring van haar moeder volledig wegdragen en gedroeg zich zoals Thil vond dat een dochter zich moest gedragen: 'Nan is een aardig lief kind geworden vol ambitie een frisch knap opgegroeid meisje. Zij ziet het zelf in gelukkig dat die omgang niet goed is en is het liefste t' huis – met haar paard boek en handwerken [–] haar vingertjes zijn nooit leeg.' De jongste daarentegen: 'beweegt zich toch gaarne onder die kinderen. Zij vindt het een genot in de boomen te klimmen, in het water te spelen enz. enz.'⁶⁰ Kortom, Lies dreigde te zeer te worden beïnvloed door haar (half?-)Indonesische vriendinnetjes en besteedde haar leven niet aan zinvolle, jongedamesachtige activiteiten zoals die graag gezien werden binnen Nederlandse families in zowel de Oost als in het moederland.

Toch namen niet vrouwen de beslissing hun jonge zoontjes de oversteek naar Holland te laten wagen. Dat waren de mannen. Het was vooral Théodore die aandrong op het vertrek van Paul toen die ongeveer acht jaar oud was. Dit wegzenden van, nog jonge, kinderen was voor veel ouders een daad die indruiste tegen de op dat moment heersende idealen rond huiselijkheid en het gezin als besloten gemeenschap zonder inmenging van de buitenwereld en intimiteit. Hierdoor ontstonden over het algemeen grote tragedies. Thil raakte letterlijk ziek van ellende toen Théodore Paul naar zijn broer Constant in Amsterdam stuurde.⁶¹ Haar toestand verergerde toen Paul, inmiddels in Nederland en midden in de puberteit, weigerde te blijven schrijven aan zijn ouders in Indië: 'je kunt niet begrijpen hoe ellendig het ons maakte (...) men zou zoo gaarne eens even willen gaan zien hoe alles was.'⁶²

Uit de brieven die Thil en Théodore continu naar Nederland schreven, spreekt de onnatuurlijke familiesituatie en Thils verdriet en wanhoop. Théodore bleef Paul in deze periode boze brieven schrijven om hem aan te manen vooral zijn moeder en zusjes te schrijven, maar zeven jaar nadat Paul vertrokken was uit Indië was hij vervreemd geraakt van zijn ouders en zijn zusjes. Hij voelde zich niet verplicht te schrijven. Hij was acht toen hij bij ze wegging; hij had slechts een paar jaar herinneringen aan zijn tijd met zijn ouders en Nancy en Lies. Het was niet zonder reden dat Théodore Paul wapens uit Indië en foto's van familie en vrienden uit Indië stuurde: hij probeerde Paul continu eraan te laten herinneren waar hij vandaan kwam en wie zijn ouders en familie waren. Het mocht niet baten – Paul bleef weigeren brieven te sturen. Théodore en Thil erkenden in een brief aan Théodores broer, die voor Paul zorgde, dat zij dit probleem hadden zien aankomen, omdat zo veel families in Indië met hetzelfde probleem kampten. Ze noemden het:

(...) het leed een zoon te hebben die ons niet kent en dien wij niet kennen (...). Dit hebben wij ons lang willen verheelen maar het gaat moeilijk op den duur

Familiearchief Delprat te Amsterdam.

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Padang, 29 november 1899.

⁶² Ibidem.

dit te ontkennen. Wij hebben dat teevens moeten verwachten. Men stuurt niet ongestraft een kind van acht jaren weg.⁶³

Spijt dat Théodore Paul had weg gestuurd naar Nederland had hij echter niet: ‘nog steeds zegen ik het oogenblik waarin ik er toe besloot Paul aan die maatschappij te onttrekken [dus aan Indië en diens maatschappij, CD]. (...) dat is de jongen zijn redding geweest.’⁶⁴ Want: ‘hij is nu een man geworden en geen uitgegroeide lummel met slechte streken zoo als de jongens in Indië groot gebracht en ook zijn vroegeren kennissen die hier bleven’.⁶⁵

De status die verworven werd met het in de kolonie zo hoog geachte culturele kapitaal, namelijk de in Europa aangeleerde normen en waarden, het gevoel in Europa te ‘horen’ en een kwalitatief betere opleiding in het westen, bleken derhalve, als het erop neer kwam, belangrijker te zijn dan het ideaal van huiselijkheid en persoonlijke gevoelens. Pas bijna tien jaar nadat Paul naar Nederland was vertrokken, volgden zijn ouders en zusjes naar het moederland. Daar zou Indië, als vormgever van het sociale en culturele kapitaal van Théodore Delprat en daarmee zijn identiteit, eveneens van een groot belang zijn voor de sociale positie en status van de familie Delprat.

Het Indisch voordeel in Nederland

Voor ieder lid uit de koloniale elite gold dat men na pensionering zijn leven wilde slijten in Nederland, zelfs als men er niet geboren was en men wist dat het leven er over het algemeen minder gerieflijk was dan in Indië. Het kunnen bekostigen van een pensioen in het dure Europa werd rond de eeuwwisseling meer en meer een statussymbool. Een groot netwerk van familie en (Indische) vrienden kon hierbij van grote toegevoegde waarde zijn, evenals het verworven culturele kapitaal.

Théodore was huiverig voor vertrek uit Indië: na 22 jaar in Indië te zijn geweest, vermoedde hij dat hij zich, ondanks zijn uitgebreide netwerk in zowel Indië als Nederland, een vreemdeling in Holland zou voelen.⁶⁶ De gezondheid van zijn vrouw en zijn pensionering maakten echter dat hij ging: eind juni 1901, nadat hij aan het begin van die maand uit 's rijksdienst werd ontslagen, vertrok het gezin naar Holland. Delprat heeft altijd benadrukt dat het in Indië noodzakelijk was zich binnen het juiste ‘kringetje’ te bewegen⁶⁷ om ook in Holland

63 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Padang, 2 september 1898.

64 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat en C.E. Reynvaan-Delprat, Malang, 26 juni 1894. Théodore werd hierin overigens gesterkt door vrienden in Nederland die Paul in het oog hielden. Zo schreef Jan Willem IJzerman Théodore: ‘Ik geloof dat ge u oprecht moogt verheugen over het genomen besluit en dat ge in het belang van den jongen geen beter maatregel had kunnen nemen.’ J.W. IJzerman aan Th.F.A. Delprat, Keulen, 11 februari 1892.

65 Th.F.A. Delprat aan C.C. Delprat, Padang, 2 september 1898.

66 Th.F.A. Delprat aan C.C. en Kate Delprat, Padang, 2 november 1900.

67 Th.F.A. Delprat aan C.C. en Kate Delprat, 16 augustus 1900.

met de juiste personen in contact zou kunnen komen. Hij heeft dit met verve gedaan. Met J.B. van Heutsz (1851-1924), die in 1904 gouverneur-generaal van Nederlands-Indië zou worden, had Delprat sinds ze elkaar in 1899 in Aceh (waar Delprat uit nieuwsgierigheid heen was gereisd en objecten had verzameld) hadden ontmoet, intensief contact gehouden. Ook hun echtgenotes, Thil Delprat en Maria H. van Heutsz-van der Zwaan (1858-1919), konden 'bizon-der goed met elkaar overweg'.⁶⁸ Zo goed was het contact tussen de twee gezinnen dat toen Van Heutsz tot gouverneur-generaal werd benoemd, Delprat de voogd van diens zonen in Nederland werd. Van Heutsz zou op zijn beurt Delprats zoon Paul in Indië op weg helpen toen die in 1908 voor een Indi- sche carrière koos. De intieme relatie tussen Théodore Delprat en Van Heutsz komt tevens tot uiting in de unieke collectie openhartige brieven die in het familiearchief Delprat bewaard zijn gebleven: Van Heutsz vertrouwde Delprat dingen toe die hij niet met iedereen zal hebben gedeeld. Zo klaagde hij over het hoogste ambt van Indië en hoe iedereen hem het leven zuur maakte. 'Na afloop hoop ik Nederland en zijne koloniën den rug toe te keeren', verzuchtte Van Heutsz in een brief aan Delprat.⁶⁹

De collectie foto's en voorwerpen die Delprat in Indië had aangelegd, hiel- pen hem in Nederland eveneens bij het leggen en onderhouden van sociale con- tacten. Van Heutsz bracht Delprat in contact met zijn vroegere adjudant, het toenmalige ARP-Tweede Kamerlid en de latere minister-president Hendrik Colijn (1869-1944). Colijn, ook een Indiëganger, had van Van Heutsz gehoord over Delprats fotocollectie en vroeg Delprat om afbeeldingen ter illustratie van een artikel in *Elsevier*. Niet veel later zou Colijn Delprat vragen een artikel te schrijven over mijnbouw.⁷⁰ Delprats vriend en collega bij het staatsspoor, Jan Willem IJzerman (1851-1932), bracht hem in aanraking met het Koninklijk In- stituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië. Delprat werd lid van de vereniging en in 1901 schonk hij 161 foto's met onderwerpen uit Sumatra, Java en Maleisië.⁷¹ Ook aan Artis, dat toen nog een etnografisch museum herbergde en een van de meest toonaangevende culturele (elite)ver- enigingen van Amsterdam en Nederland was, schonk hij diverse voorwerpen die Nederland een beter beeld zouden geven van de volkeren op Java en Su- matra. Zo waren er voorbeelden van kunstnijverheid in gebruiksvoorwerpen, zoals een model van een *warong*mandje,⁷² stoommandjes,⁷³ *rotan*-borden op ware grootte⁷⁴ en gevlochten Javaanse hoeden⁷⁵. Een poppetje in Sumatraanse

68 Th.F.A. Delprat aan J.B. van Heutsz, brief 23 januari 1907.

69 J.B. van Heutsz aan Th.F.A. Delprat, Buitenzorg, 12 november 1907.

70 Hendrik Colijn aan Th.F.A. Delprat, 's-Gravenhage, 15 oktober 1910.

71 *Notulen van de bestuurs- en algemeene vergaderingen van het Koninklijk Instituut voor de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië 1901-1902*.

72 Collectie Tropenmuseum Amsterdam, inv.nr. A-2816.

73 Ibidem, inv.nrs. A-3113c t/m A-3113f.

74 Ibidem, inv.nr. A-3247.

75 Ibidem, inv.nrs. A-3165 t/m A-3168.

kleding⁷⁶ toonde het Nederlandse publiek de klederdracht van het gebied. Op deze wijze droeg Delprat bij aan de educatie van Nederland: het verspreiden van kennis over de kolonie en het daarmee vergroten van het draagvlak van het kolonialisme in Nederland. Het was wederom IJzerman die Delprat overhaalde in de mijnbouw van Nederlands-Indië te gaan: na zijn pensionering bij de Indische spoorwegen had IJzerman het al vrij snel gebracht tot directeur van de in 1897 opgerichte Petroleum Maatschappij Moeara Enim en nodigde hij Delprat na zijn pensionering uit directeur daarvan te worden. Dankzij Delprats sociale contacten en collecties en kennis bleef hij dus maatschappelijk carrière maken.

Zoals het voorbeeld van Colijn en de betrokkenheid van Delprat bij Artis ons laat zien, konden koloniale en nationale elites dankzij de importantie van koloniale kennis in Nederland en het culturele en sociale kapitaal van de koloniale elites, naadloos in elkaar overgaan. Ook Delprat maakte niet alleen deel uit van de koloniale elite: aangespoord door IJzerman trad Delprat toe tot de Amsterdamse gemeenteraad en werd hij in 1908 zelfs wethouder. Als zodanig, en ongetwijfeld dankzij zijn Indische kennis en sociale contacten, werd hij in 1912 opgenomen in de Raad van Bestuur bij de twee jaar eerder opgerichte 'Vereniging Koloniaal Instituut'. Deze vereniging beoogde de bouw van een nieuwe nationale koloniale instelling waar de etnografische collecties uit het voormalig Koloniaal Museum in Haarlem en de etnografische collecties uit Artis ondergebracht zouden moeten worden. Veel invloedrijke personen, voornamelijk uit de economische sector, die carrière hadden gemaakt door of in de koloniën, waren bij dit project van 'groot nationaal belang'⁷⁷ betrokken. Ook zorgden zij voor de financiën om de vereniging van een gebouw te voorzien. Delprat gebruikte zijn uitgebreide koloniale netwerk om kennissen en vrienden over te halen geld te doneren aan het initiatief. Zo schonk een vriend als IJzerman en 'hun' bedrijf, Moeara Enim, grote bedragen.

In 1915 gaf hij diverse voorwerpen uit zijn Lombok-collectie, onder vermelding van hun 'beroemde' herkomst, in bruikleen aan de tentoonstelling 'Oud-Javaansch en hedendaagsch Balisch Hindoeïsme' die in september en oktober van dat jaar in het Amsterdamse Stedelijk Museum werd gehouden. Het was een vernieuwende tentoonstelling: de voorwerpen werden op een meer kunsthistorische dan etnografische wijze gepresenteerd. In de catalogus werden de bruikleengevers en de herkomst van de voorwerpen uitgebreid vermeld. Zo drong Delprats status en koloniale betrokkenheid door tot het grote publiek. Ook met zijn lezingen met zijn eigen 'lichtbeelden' over de aanleg van het spoor bracht Delprat overal in het land zijn eigen successen en de noodzaak van de bouw van een Koloniaal Instituut, dat economisch ondernemerschap in de koloniën promootte, onder de aandacht. Als laatste gebaar naar deze vereniging die hem na aan het hart was komen te liggen, schonk hij zijn uitgebreide

⁷⁶ Ibidem, inv.nr. A-3986.

⁷⁷ Archief Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT), oud archief, inv.nr. 7482. Brief Koloniaal Instituut aan Ali-Cohen, 30 december 1913.

collecties, waaronder die van de Lombok-expeditie, onder zijn naam aan het Koloniaal Instituut. Door de objecten te schenken aan een instituut dat uitgegroeid was tot het nationale symbool van de koloniën zou een tastbaar stukje van Delprat zelf, zijn werken en successen in de koloniën, zijn naam en status, veel langer doorleven dan hijzelf en bewaard blijven voor het nageslacht, ondanks het feit dat juist door het schenken de objecten voorzien werden van een nieuwe betekenislaag.

Die betekenisverandering van objecten uit Delprats collectie vond plaats in het Koloniaal Instituut. De sigarenkokers van steenkool, waarvan Delprat er een had geschonken aan de gouverneur-generaal, maar er zelf ook een had bewaard als herinnering aan zijn succesvolle project, de voorwerpen uit Lombok en de foto's die had gemaakt van de bruid in Sungai Puar en van Sutan Suleiman hadden voor Delprat emotionele waarde gehad. Ze hadden de herinneringen levend gehouden aan persoonlijke gebeurtenissen in het verleden en aan mensen van vlees en bloed die hij persoonlijk (goed) had gekend. In het museum verdwenen echter deze persoonlijke betekenissen en maakten zij plaats voor algemene verwijzingen naar onder meer de Sumatraanse Minangkabau-cultuur en de kunstzinnige cultuur van Lombok. De foto's van mensen als Sutan Suleiman werden 'typische koppen' of zelfs een van die 'typische' 'Minangkabauers' die afgebeeld waren op een volkerenkaart die de wand van het museum van het Koloniaal Instituut kort na de opening sierde.⁷⁸

Dergelijke portretten van veelal twintig, dertig jaar oud werden uitgekozen om de representanten te zijn van de talloze volkeren van de twintigste-eeuwse koloniale archipel op de volkenkundige landkaart van het museum. Omringd door foto's van het dagelijks leven in de kolonie waaruit geen enkele historisch tijdsbeeld viel op te maken, gaf deze kaart de illusie weer van een eigentijds beeld van een koloniale samenleving die in wezen als tijdloos en stilstaand werd gepresenteerd.⁷⁹ Dit was het koloniale elitaire wereldbeeld – verspreid door foto's en objecten met persoonlijke, individuele geschiedenissen die als betekenis verdrongen waren voor een 'hogere' koloniaal-nationale betekenis, namelijk de legitimering en instandhouding van een kolonie die het moederland en zijn, vooraanstaande, burgers voorspoed en status kon geven.

⁷⁸ J.C. Lamster en B.M. Goslings, *Gids in het volkenkundig museum* (deel I: *De volkenkaart van Nederlandsch-Indië, de ruilmiddelen en de schatkamer*) (Amsterdam 1927) 7 en J. Kreemer, *Gids in het volkenkundig museum* (deel III: *Sumatra*) (Amsterdam 1927) 79-80. Sutan Suleiman werd zelfs het symbool voor het volk de Minangkabau op de wandkaart 'Volken van Nederlandsch Indië' die voor de oorlog in het Koloniaal Instituut hing. Met dank aan drs. P. Westerkamp, Tropenmuseum, Amsterdam.

⁷⁹ Zie voor een vergelijkbare casus: Susan Legêne, 'Photographic playing cards. Teaching the Dutch colonialism', in: Elizabeth J.M. Edwards (red.), *Photographs objects histories. On the materiality of images* (Londen 2004) 96-112.

Tot slot

Théodore Delprats eigen biografie en die van zijn collecties heeft ons inzicht gegeven in de vorming en mentaliteit van de Europese elite in de koloniën en in Nederland. De betekenissen van de objecten lieten ons zien hoe Delprat binnen de *imperial space* zijn transnationaal cultureel burgerschap vormgaf. In dit proces bleken zijn enorme collectie foto's en etnografica meer souvenirs van en middel tot het vergaren van sociaal en cultureel kapitaal te zijn dan een natuurgetrouwe weergave van zijn leven of de geschiedenis van de lokale bevolking van Nederlands-Indië.⁸⁰ Zijn collecties vormden het beeld van zijn leven, zijn Europees-internationale oriëntatie, zijn carrière en verdiensten zoals hij dat graag aan de buitenwereld wilde tonen. Zo waren zijn materiële collecties aanzienlijk door omvang en uitwerking: de collecties brachten hem een groot sociaal netwerk, zowel in Europa als Indië, en cultureel kapitaal waarmee hij in Indië zijn Europeesheid en intellectuele bagage en in Nederland zijn inzet voor de ontwikkeling van het Nederlands koninkrijk en zijn kennis over koloniale culturen kon onderstrepen. Zo was hij in staat te stijgen op de sociale ladder van de kolonie en het moederland. Hij werd een persoon van aanzien.

Dankzij objecten kon de band met Europa (met name Nederland) en Indië onderhouden worden, werden sociale contacten zoals met Van Heutsz in Indië, Swettenham in het Britse rijk en de eigen familie in Nederland in stand gehouden en vestigde Delprat zijn naam als 'empire builder'. De collectie toonde en bevestigde namelijk zowel Théodores als Thils goede burgerzin en daaraan verbonden sociale status: in deze periode van Europese natievorming waarin koloniën een aanzienlijke rol speelden, lieten Théodore en Thil zien hoezeer zij, door de 'juiste' opvoeding van de lokale en Nederlandse bevolking met hun kennis van de culturen van de koloniën en het brengen en etaleren van Europese beschaving in Indië, beiden bijdroegen aan de ontwikkeling van zowel Indië als Nederland ten bate van het koninkrijk Nederland in zijn geheel, op de manier zoals die toen als juist beoordeeld werd door de kolonisator. Tegelijkertijd lieten de objecten en met name de foto's zien hoe hij en Thil nog meer cultureel kapitaal verwierven door afstand te nemen van de lokale culturen en door de Europeesheid van henzelf en hun kinderen te onderstrepen: ze spraken Nederlands, richtten zich vooral op Europa en lieten hun zoon in Nederland opleiden. De twee dochters werden opgevoed als jonge Europese vrouwen uit de hogere klasse. Daarmee werden de rigide koloniale hiërarchieën van de late negentiende eeuw bevestigd en de eigen superieure Europese status benadrukt. Kortom, door voorwerpen en kennis te verzamelen, te classificeren en te interpreteren, vormden men noties van 'zelf', het 'eigene' en van het 'andere'.⁸¹

De manier waarop de familie Delprat met dergelijk specifiek sociaal en cultu-

80 Susan Legêne, 'Flatirons and the folds of history. On archives, cultural heritage and colonial legacies', in: Saskia E. Wieringa (red.), *Traveling heritages. New perspectives on collecting, preserving and sharing women's history* (Amsterdam 2008) 47-63, aldaar 57.

81 Susan Legêne, *Spiegelreflex. Culturele sporen van de koloniale ervaring* (Amsterdam 2010) 15.

reel kapitaal haar 'Nederlands-zijn', haar 'eigene', vormgaf, was van invloed op zowel het eigen als het Nederlandse maatschappelijke prestige en de carrière in de *wereld*. De familie reisde heen en weer tussen kolonie en Europa en gaf haar sociale en culturele kapitaal vorm in Azië en Europa: relaties werden opgebouwd in Azië en voortgezet in Nederland en andersom, waardoor koloniale en nationale elites naadloos in elkaar overliepen; objecten met hun bezitters ideeën over 'eigen' en 'vreemd' werden verzameld in Azië en in de openbaarheid gebracht in Nederland en andersom.

Kortom, kolonie en moederland waren als Koninkrijk Nederland niet alleen politiek, maar ook geografisch en geestelijk, door de continu heen en weer reizende families als de Delprats die in Nederland dankzij hun sociale en culturele kapitaal opgingen in de nationale elite, onlosmakelijk met elkaar en de andere Europese grootmachten verbonden. De *imperial space* reikte in het geval van Delprat uit tot die van Groot-Brittannië en haar koloniën. Het heeft derhalve geen zin onderscheid te maken tussen een koloniale en nationale elite met haar eigen kenmerken of een koloniale en nationale geschiedenis. Het is een onlosmakelijke en in dialoog met elkaar tot stand gekomen Europese koloniale cultuur en geschiedenis. De door verzamelaars in die periode verzamelde objecten met hun geschiedenissen dwingen ons daar naar te kijken en het is mijns inziens daarom tijd vraagtekens te gaan zetten bij de houdbaarheid van dergelijke vaststaande concepten.

Mensen als Théodore en Thil en zoon Paul Delprat waren transnationale, eigenlijk 'imperiale', burgers die met een specifieke sociaal-culturele bagage en geestelijke verwantschap hun Nederlands burgerschap invulden. Het was een sociaal-cultureel burgerschap dat in dialoog met Europa, het moederland en de koloniën en mede dankzij voorwerpen en verzamelen tot stand was gekomen en aanzien had gebracht. Deze verwevenheid van moederland en kolonie is derhalve ook zichtbaar in koloniale musea in Nederland: met schenkingen versterkten verzamelaars als Delprat de *imperial space* van het Nederlandse koninkrijk. Tevens canoniseerden zij door schenkingen ideeën over zichzelf, de kolonie en het moederland door die letterlijk zichtbaar te maken voor het grote publiek in Europa.⁸² Indië kwam in de vorm van personen, voorwerpen en ideeën letterlijk en figuurlijk thuis in het moederland.

Nederland als natiestaat en zijn elites hebben zich in de negentiende eeuw ontwikkeld binnen een groot, trans-Europees raamwerk. Deze koloniale en transnationale verbindingen zijn in de loop der tijd echter op de achtergrond geraakt of vergeten ten faveure van een meer op de natiestaat georiënteerde geschiedschrijving. Voorwerpen, nu voor het overgrote deel opgeborgen in museumdepots, scheepskisten en familiearchieven, en hun betekenissen en verzamelgeschiedenis leggen die verbindingen echter bloot en geven ons inzicht in de ontwikkelingen en kenmerken van transnationale Nederlandse elitefamilies als de familie Delprat in de, zogenaamde, *imperial space*.

82 Ibidem.

Caroline Drieënhuizen (1983) promoveerde in mei 2012 aan de UvA op een onderzoek naar de Europese koloniale elite van Nederlands-Indië en haar (voornamelijk etnografische) materiële collecties. Sinds 2010 werkt ze als docent Algemene Cultuurwetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam en sinds 2011 als universitair docent Cultuurgeschiedenis bij de Open Universiteit Nederland.

Caroline Drieënhuizen, Open Universiteit Nederland, Faculteit Cultuurwetenschappen, Studiecentrum Amsterdam, Amstelveenseweg 390, 1070 CT Amsterdam, Caroline.drieenhuizen@ou.nl